

Cómo citar este artículo / Com citar aquest article / Citation:

Verge Ferrer, I. (2023). Espais Avan: un model de mediació situada en contextos rurals i perifèrics. *kult-ur*, 10(20). <https://doi.org/10.6035/kult-ur.7162>

ESPAIS AVAN: UN MODEL DE MEDIACIÓ SITUADA EN CONTEXTOS RURALS I PERIFÈRICS

Espai Avan: a mediation model situated in rural and peripheral contexts

Iris Verge Ferrer

Comunicació i gestió cultural
irisvergeferrer@gmail.com

RESUM: El present article té com a objectiu la documentació del procés de creació i mediació artística dut a terme en el context del projecte Espais Avan en cinc pobles de l'interior de Castelló (Espanya). Aquest projecte compta amb el suport del Programa d'Extensió Universitària (PEU) de la Universitat Jaume I de Castelló i té com a voluntat acostar la creació artística contemporània als contextos rurals. Espais Avan, sota la direcció de l'artista i comisari Rafael Tormo Cuenca, funciona a partir d'un programa de residències artístiques en les quals es conviden a artistes per desenvolupar un projecte de la mà d'uns mediadors i mediadores que treballen en l'àmbit local i que contribueixen a la participació activa de la comunitat social en el procés creatiu. Amb aquestes premisses, es pretén posar en valor l'eficàcia de les metodologies de mediació situades, emancipadores i adaptables als diferents contextos i que siguen capaces de generar un model de creació de cultura contemporània basat en la descentralització. A més a més, es remarca la rellevància de la figura del mediador artístic i medidora artística per al correcte desenvolupament de projectes artístics que vulguen apel·lar i transcendir en els contextos rurals.

PARAULES CLAU: Mediació artística, ruralitat, art contemporani, descentralització

RESUMEN: El presente artículo tiene como objetivo la documentación del proceso de creación y mediación artística llevado a cabo en el contexto del proyecto Espais Avan en cinco pueblos del interior de Castelló (España). Este proyecto cuenta con el apoyo del Programa de Extensión Universitaria de la Universitat Jaume I de Castelló y tiene como voluntad acercar la creación artística contemporánea a los contextos rurales. Espais Avan funciona a partir de un programa de residencias artísticas en las cuales se invitan a creadores para el desarrollo de un proyecto de la mano de unos mediadores que trabajan en el ámbito local y que contribuyen a la participación activa de la comunidad social en la cual se insertan. Con estas premisas, se pretende poner en valor la eficacia de las metodologías de mediación situadas, emancipadoras y adaptables a los diferentes contextos, generar un modelo de creación de cultura contemporánea basado en la descentralización, así como la relevancia de la figura del mediador cultural para el correcto desarrollo de unos proyectos artísticos que apelan y trascienden en el contexto rural en el cual trabajan.

PARAULES CLAU: Mediación artística, ruralidad, arte contemporáneo, descentralización.

—

ABSTRACT: This article documents the process of creation and artistic mediation undertaken in the context of the Espais Avan project in five inland villages in the province of Castelló (Spain). The project, supported by the Universitat Jaume I of Castelló University Extension Programme, is committed to the transfer of contemporary artistic creation to rural contexts. Espais Avan runs a programme of artistic residencies in which artists are invited to develop a project alongside mediators working in the localities and who help to encourage active participation of the communities in which they are embedded. Under these premises, the project aims to demonstrate the effectiveness of situated mediation and emancipatory methodologies that can be adapted to varying contexts, generate a model of contemporary cultural creation based on decentralisation, and emphasise the importance of cultural mediators in successfully developing artistic projects that appeal to and become known in the rural context in which they work.

KEYWORDS: Artistic mediation, rural issues, contemporary art, decentralization

Una necessària vertebració territorial de la cultura

Fa només unes dècades, accedir a la universitat era absolutament impensable per a la majoria de joves que habitaven el medi rural. Les institucions del coneixement sempre se situen en els contextos urbans i, fins fa relativament poc temps, poc s'han preocupat d'acostar la seua tasca acadèmica al medi rural. En aquest context, la cultura contemporània, es llegeix als contextos rurals com un element purament urbà i, per tant, alié. Les polítiques culturals que es desenvolupen en aquests contextos han tendit a focalitzar-se en la preservació del patrimoni, en tant que al medi rural se li ha atribuït simbòlicament la tasca de conservació, preservació i reproducció d'un mode de vida obsolet. Amb la premissa de trencar amb aquesta dinàmica, *Espais Avan* neix com una plataforma de creació de noves narratives que superen les visions romantitzadores i idealitzadores del medi rural.

Si bé, la intenció del present article no és la de detallar les problemàtiques inherents en el medi rural, sí que busca assenyalar l'existència d'unes dinàmiques dicotòmiques que tendeixen a alterar les comunitats rurals i que acaben per definir el model de la política cultural que es desenvolupa al nostre territori. En aquest sentit, convé revisar críticament les perspectives que alimenten una dualitat entre l'entorn rural i l'urbà: és d'aquesta manera en la qual es perpetuen unes aproximacions superficials que no fan sinó folkloritzar i exotitzar allò que és rural i convertir-ho en un mer escenari o objecte d'estudi. En aquests últims temps ha sorgit una corrent crítica vers "l'urbanocentrisme", un terme que entra en connexió directa amb la tesis plantejada per Lefebvre (2022, p.20) quan problematitza la societat urbana i analitza les diferències de la dicotomia que ell, discutiblement, denomina

"ciutat-camp". La crítica urbanocentrista permet assenyalar aquells elements culturals i infraestructurals que encara perpetuen una jerarquia de les ciutats vers els pobles: com Lefebvre, aquesta distinció ens permet entreveure la invasió territorial del teixit urbà cap a l'agrari, així com analitzar les relacions de privilegi en l'accés als béns públics. En aquest sentit, cal aturar-se davant del terme 'territorialització', el qual apareix definit per Jiménez-Corrales:

La territorialización hace referencia a un marco de ideas, procesos y materializaciones desarrolladas por sujetos sociales para la consecución de su espacio de organización de la vida. Esta categoría centra su atención en las relaciones de poder que se configuran entre distintos actores en la producción territorial; lo cual deja improntas simbólicas o materiales en el espacio geográfico. (2020, p.51)

Complementàriament, aquest article s'acull a definicions adaptades a la realitat actual, les quals conceptualitzen tota l'escala de possibilitats de vinculació amb el medi rural i urbà que existeixen i derroquen les aproximacions que posen èmfasi en la distància entre allò urbà i allò rural. Benito Burgos en fa menció:

La dualidad rural-urbano en este escenario no es ya binaria o dicotómica. Las relaciones campo-ciudad hay que entenderlas desde el diálogo y la reciprocidad, no desde la oposición y el antagonismo. (2020, p.17)

Els neoruralismes, els espais periurbans o la rururbanització contribueixen en una definició més acurada de la dissolució de la dicotomia poble-ciutat. Són termes adaptats a la realitat del nostre segle, convertint-se en una manera de definir la fluïdesa de moviment de les persones en l'actualitat, així com la progressiva homogeneïtzació cultural a les quals es veuen condicionades les societats de hui dia.

Tanmateix, les desigualtats entre els contextos urbans i els contextos rurals són tan agudes en certs territoris avui en dia que hi ha certa necessitat, sobretot des de la massa crítica que emana de les noves ruralitats que demana problematitzar les disparitats i assenyalar-ne les distàncies per resoldre-les, fet que explica l'aparició del Fòrum de les Noves Ruralitats¹ o la Universidad Rural Popular de Mas Blanco².

Espais Avan: el cos de treball

Lluny de la voluntat de perpetuar les generalitzacions reduccionistes que es tendeixen a enunciar per a descriure les ruralitats, hem de definir el context territorial concret en el qual s'emmarca *Espais Avan*. Els municipis adherits a aquest programa de creació artística es troben a l'interior de les comarques castellonenques. Aquestes poblacions es caracteritzen per l'alt índex de despoblació de molts dels seus municipis i la tradició agrícola i ramadera que encara subsisteix com a activitat econòmica. D'aquesta manera, es pot afirmar que en aquests pobles es materialitza una major dificultat en l'accés a béns i serveis públics en tant que als equipaments culturals, així com la programació en l'àmbit de la promoció de la cultura es situen en els nuclis amb major densitat de població, coincidintment localitzats en el litoral de la província.

És en aquest punt en el qual incideix de ple el Programa d'Extensió Universitària que l'UJI (Castelló) duu a terme per posar en valor la territorialització del coneixement impartit en la institució acadèmica. D'aquesta manera, s'impulsen projectes que tenen com a finalitat última promoure formes de desenvolupament rural des de la promoció de l'emancipació i la lliure sobirania territorial. Amb això es pretén contrarestar les polítiques públiques que basen el creixement econòmic del medi rural en la turisticació o en l'explotació dels recursos naturals del territori en forma d'industrialització, producció energètica, infraestructura per a la connectivitat entre nuclis urbans o gestió dels residus de les ciutats.

A més a més d'aportar iniciatives culturals al territori, *Espais Avan* també es treballa amb la voluntat de crear, visibilitzar o resignificar narratives del medi rural que trenquen amb les visions projectives que emanen des de la mirada urbana cap a la rural. D'aquesta manera, el projecte es situa com un programa d'activació artística liderat per l'artista i comissari Rafael Tormo Cuenca, amb el qual es porta a la pràctica el foment de la creació artística contemporània als pobles de Viver, Altura, el Forcall, Vilanova de l'Alcolea i Vilafranca del Cid.

¹ Vegeu ací: <https://novaruralitat.org/>

² Vegeu ací: <https://recartografias.wordpress.com/>

Totes aquestes poblacions comparteixen la característica d'estar situats en allò que Sergio del Molino (2016) cataloga com a "Territorio asimilable como España Vacía" i per tant, en un cert risc de despoblació. Per a entendre millor la realitat social del territori, cal tenir en compte les següents dades demogràfiques:

A la província de Castelló hi viuen 574.460 habitants, dels quals 180.690 viuen a Castelló, 50.000 a Villarreal, 34.800 a Borriana, 32.900 a la Vall d'Uixó, 28.300 a Vinaròs, 26.000 a Benicarló, 25.600 a Almassora, 25.500 a Onda, 18.000 a Benicàssim, 13.300 a Nules,

11.000 a l'Alcora i 10.000 a Orpesa del Mar. Tot i el debat en aquesta qüestió, ens adherim a la definició que en fa l'INE (s.f., p.10), la qual considera com a 'ciutats' tots aquells nuclis que superen els 10.000 habitants i, per tant, es podria afirmar que un total de 456.000 habitants a la província de Castelló viuen repartits en 11 ciutats, mentre que 118.460 habitants es corresponen a 126 pobles. D'aquests pobles, 66 no en superen els 500 habitants, dintre dels quals, 49 no en superen els 250 habitants. A la comarca dels Ports, la densitat de població és de 4,8 habitants per km². A la Tinença de Benifassà, la densitat ni arriba als 4 habitants. Segons l'informe tècnic *Aspectos demográficos y económicos del territorio Maestrazgo-Els Ports* de la Fundación Nature/Pangea (2020), el 44% dels municipis de la comarca dels Ports, han perdut més del 80% de la seua població des de 1900 i tot i que no tenim dades específiques de la resta de comarques de Castelló, certs indicadors apunten que es repeteix una realitat similar.

Ho podem veure concretament en les següents dades demogràfiques dels municipis adherits al programa (À Punt, 2021):

Viver

Comarca: Alt Palància

Població: 1661 (2021)

Densitat de població: 33,27

Índex d'envelliment: Entre 150 i 250

Creixement demogràfic: No existeixen dades.

Altura

Comarca: Alt Palància

Població: 3658 (2021)

Densitat de població: 27,48

Índex d'envelliment: Entre 120 i 150

Creixement demogràfic: No existeixen dades.

El Forcall

Comarca: Els Ports

Població: 454 (2021)

Densitat de població: 11,86

Índex d'envelliment: 279.17

Creixement demogràfic: -18.42

Vilanova de l'Alcolea

Comarca: Plana Alta

Població: 569 (2021)

Densitat de població: 8,54

Índex d'envelliment: 345.85

Creixement demogràfic: -10.02

Vilafranca del Cid

Comarca: Els Ports

Població: 2197 (2020)

Densitat de població: 23,44

Índex d'envelliment: 235.36

Creixement demogràfic: -17.11

A partir d'aquestes dades, es pot entendre millor la catalogació d'aquests municipis en risc de despoblació –Vilafranca del Cid–, risc de despoblació alt –Viver, el Forcall– o risc de despoblació molt alt –Vilanova d'Alcolea– (Conselleria d'Economia Sostenible, Sectors Productius, Comerç i Treball, 2018). Excepte Altura, donat el seu veïnatge a Sogorb – població amb una certa estructura urbana– totes les poblacions tenen un descens significatiu en la seua població. Com bé es pot intuir, aquest procés de mobilització poblacional porta greus conseqüències en les dinàmiques socials dels municipis que veuen disminuïts els seus habitants, així com tenen com a causa motivacions polítiques implícites que han comportat, durant dècades, un èxode rural forçat.

D'altra banda, cal remarcar les estadístiques de percentatge d'habitants amb estudis superiors acabats, fet que pot donar una idea de la desigual distribució de l'accés a les institucions acadèmiques. Aquesta disparitat s'observa en les estadístiques del percentatge de població de més de 15 anys amb estudis superiors finalitzats, el qual és del 46,4% a Barcelona i del 44,8% a Madrid. Tanmateix, aquest mateix percentatge és fins a 12,5 punts més baix que la mitja nacional (31,3%) als pobles participants

del programa, situant-se en un 22,4% a Forcall, 26,2% a Vilanova d'Alcolea, 22,8% a Altura, 18,8% a Vilafranca del Cid, 24,2% a Viver (López & Ley, 2022).

Pel que fa als equipaments culturals a la província, cal afegir que hi ha l'Espai d'Art Contemporani de Castelló i també el Museu d'Art Contemporani Vicente Aguilera Cerni a Vilafamés. Pel que fa als pobles seleccionats del programa, cal comentar que, segons el Patronat Provincial de Turisme de Castelló (s. f.):

Forcall disposa d'una col·lecció museogràfica permanent relacionada amb la festivitat de Sant Antoni. Forcall compta amb el Centre d'Interpretació de l'Espardenya. Vilafranca del Cid compta amb el Museu de la Pedra en Sec.

Més enllà d'aquests, no consten altres equipaments culturals a les poblacions. Aquest fet determina una certa mancança en l'oferta cultural de les poblacions i que particularitza el context en el qual s'insereix *Espais Avan.*

Les causes d'aquestes dades, tant sigui de creixement demogràfic, de nivell d'escolarització o d'accés als equipaments culturals són diverses, però principalment es deu a:

- El pas de l'economia de subsistència a l'economia de consum.
- El tancament d'escoles massiu de la dècada dels 60 i 70.
- La gestió econòmica i política dels efectes de la gelada de 1956.
- La distribució desigual d'infraestructures i equipaments públics al territori.
- La greu infravaloració dels productes agraris i ramaders, així com l'allargament de les cadenes de valor d'aquests productes.
- Tendència al menyspreu de la cultura local i popular.

Tots aquests successos van perjudicar greument els sistemes socials dels pobles menuts de moltes regions de l'Estat Espanyol. Nogensmenys, les raons històriques i culturals han jugat un paper clau en aquest procés i han col·laborat en augmentar la percepció social de distància entre el poble i la ciutat. Sergio del Molino (2016) aborda aquesta confabulació d'imaginari mutus pensats des de l'antagonisme i no des de la complementarietat. Aquests imaginari estan carregats de mistificacions, narratives i llegendes que expliquen l'actual mirada mútua entre poble i ciutat, de la qual en surten visions que van des de la desconfiança i l'arrogància a la idealització i l'admiració. Una mirada que poc té a veure amb la realitat i que molt bé explica Del Molino quan enumera i problematitza els efectes socials i polítics que aquesta percepció mútua ha acabat tenint.

Una altra particularitat d'aquest context social i territorial és la situació de la ciutat de Castelló de la Plana com a principal lloc d'acollida d'aquelles persones que han emigrat del camp en aquesta província en concret, a més a més que el principal èxode rural de la província és certament recent. Aquest element afavoreix certa proximitat entre els emigrants de primera i segona generació i els seus pobles d'origen, així com certa continuïtat, encara que sense finalitats principalment econòmiques, en les

tasques agrícoles. Tanmateix, donades les alarmants xifres dels indicadors de despoblació de certs nuclis de població del País Valencià, en els últims anys s'ha dirigit certa atenció mediàtica i política cap al medi rural que ha permès visibilitzar la realitat més immediata dels pobles menuts del País Valencià. Un exemple d'aquest fet és la sèrie documental inoblidables³, produïda per À Punt Media i que dona representació de la realitat actual del medi rural.

Les necessitats, així com inquietuds de les pròpies comunitats rurals dels municipis adherits a *Espais Avan* es posicionen en el centre, buscant propostes artístiques que apel·len als col·lectius amb els quals es pretén treballar. Cal dir que en tots els casos es tracten de pobles amb una densitat de població baixa, inserits en el medi rural i donades aquestes condicions podem dir que es tracta de comunitats sensibles a estímuls externs, com és aquest programa. En moltes ocasions, els col·lectius instats a col·laborar estan oberts a la participació per la relació propera amb els mediadors, els Tècnics de Cultura o ADL o bé amb l'organització d'*Espais Avan*.

Tècnics de Cultura /Agent de Desenvolupament Local

Els Tècnics de Cultura o els Agents de Desenvolupament Local són una peça clau en el desenvolupament del programa, donat que són el vincle amb els Ajuntaments de les poblacions participants, les quals s'encarreguen de donar el suport local necessari per a desenvolupar el programa.

Mitjançant el contacte directe amb aquestes figures, s'aconsegueix entendre les necessitats detectades de la comunitat rural, per tenir-les en compte en el desenvolupament del projecte artístic. A més a més, s'encarreguen de fer el balanç de cada edició.

La figura del mediador

Els mediadors i mediadores esdevenen el punt de contacte directe entre l'artista o col·lectiu i la comunitat del poble. Són persones amb un vincle proper amb el poble, o bé perquè hi viuen o bé perquè hi han viscut. Això permet dur a terme aquesta tasca de facilitació, renegociació de llenguatges i vinculació entre l'artista o col·lectiu i les persones que habiten el poble que participa amb el programa.

Per tal de dur a terme aquesta funció, des d'*Espais Avan* se'ls proporciona una formació i acompanyament virtuals i presencials, a partir d'unes pautes que fan patents les premisses de dinamització territorial i autonomia local que promou el programa. D'aquesta manera, els mediadors i mediadores es converteixen en intermediaris de l'artista i la comunitat, a la vegada que lideraran aquestes trobades

La figura de l'artista

Un col·lectiu o creador o creadora a títol personal que és convidat per a realitzar una residència artística en un dels municipis adherits al programa. Aquesta residència té una durada d'una a dues setmanes i es realitza en convivència amb persones que col·laboren amb el projecte acollint a aquests artistes i en contacte directe amb els mediadors i les mediadores del municipi.

³ Vegeu ací: <https://www.apuntmedia.es/programes/inoblidables>

El projecte artístic

A partir de la línia discursiva que es planteja en cada edició, es porta a terme un projecte artístic realitzat des d'una perspectiva situada i adaptada a cada context. El que pren importància aquí és que el procés de creació es dona en mediació directa amb la comunitat. És a dir, la comunitat és particip de l'obra que es realitza a diferents nivells. Contràriament a altres estructures, models i espais, la mediació artística, entesa com a pràctica artística pròpiament, es posa en el centre.

La mostra pública

En aquesta fórmula, té rellevància també la fase de mostra pública dels resultats de les residències artístiques. Concentrades en quatre jornades, es realitza una visita col·lectiva a través d'un programa d'activacions, concerts, presentacions i xerrades que es plantegen en el marc de cada edició. El procés de mostra d'aquests resultats consisteix en un viatge col·lectiu en autobús en el qual els mediadors, artistes i altres participants coincideixen per a visitar cada municipi. En aquest sentit, es promou la convivència, el contacte i la relació interpersonal entre diferents persones.

La publicació

A la finalització de cada edició, es porta a terme una publicació impresa que recull textos explicatius i documentació fotogràfica dels projectes que s'han desenvolupat.

A partir d'aquí, es detallen els projectes artístics que es van dur a terme en la segona edició de *Espais Avan*, la qual va tenir lloc entre els mesos d'agost, setembre i octubre de 2022.

Sota el títol d' *Allò que sabem que no sabíem*, aquesta edició es va centrar conceptualment en la crítica a les estructures d'educació formal, atés que exclouen del valor simbòlic als coneixements locals i populars.

En el marc d'aquesta idea, es van dur a terme els següents projectes:

Viver

Projecte: Ho sabem tot i no podem fer res

Artistes: Cyrille Larpenteur i Xelo Bosch

En aquest cas, es va optar per donar suport, acompanyament i visibilitat a un projecte preexistent que treballa en aquesta zona en la creació d'una cartografia de les escoles de les masies que van estar en funcionament fins a les onades de despoblació que es van succeir des dels anys 50 als anys 80. En aquest projecte, es va treballar per a la creació d'una memòria, a partir dels objectes que queden d'aquestes escoles i també, en la documentació fotogràfica dels espais. Aquestes escoles, situades de manera dispersa pel territori, simbolitzen els llaços comunitaris de la vida en els 'masos', així com la seua capacitat d'autogestió, autosuficiència i resistència enfront de la tendència a la concentració en nuclis a la població.

En aquest projecte es va treballar amb els col·lectius de persones majors, a partir de la recerca etnogràfica van dur a terme entrevistes als antics xiquets que estudiaren en eixes escoles.

Altura

Projecte: Acollir l'existència

Artistes: Massa Salvatge

En aquest cas, el col·lectiu Massa Salvatge es va centrar en reescriure 'El Libro Rojo de los Escolares', el qual es va publicar a finals de la dècada dels 60's i principis de la dels 70's.

Els seus escriptors, els danesos Søren Hansen i Jesper Jensen, varen crear un petit manual que pretenia capgirar els pilars de l'educació i la pedagogia de l'època, per tal de plantejar una relació alternativa entre nens, joves i adults. D'aquesta manera es va dur a terme una activitat participativa amb joves del poble que va tenir com a resultat la creació d'unes banderoles amb eslògans que busquen enunciar les perspectives i necessitats dels joves del poble amb relació al món adult.

Els propis obstacles que van caracteritzar la crida a la participació ciutadana en aquest projecte, encarnen aquestes resistències pròpies de cada context, donat que cada comunitat té uns codis, uns llenguatges i un sistema de valors. En aquest cas, va ser difícil aconseguir que els veïns pengessin aquestes banderes dels seus balcons, donada la connotació política del color vermell i les possibles al·lusions de pertinença a un element extern com és el col·lectiu artístic que estava en residència.

Vilafranca del Cid

Projecte: Qüestionar la realitat passa per explorar allò que no sabem: «Reutilitzar»

Artistes: artefactes artefactes

El dúo artístic artefactes artefactes varen treballar sobre la noció de transmissió oral i la reinterpretació de les ferramentes del camp. A partir d'una anàlisi d'una tècnica ancestral a Vilafranca, la pedra en sec, investiguen materials, usos i ferramentes que tenen a veure amb els murs de pedra. Amb la voluntat d'allunyar-se de la recerca etnogràfica, van recollir les explicacions orals de les ferramentes, com a record d'aquestes i únic camí de retorn per reconstruir uns utensilis cada cop més obsolets.

Vilanova de l'Alcolea

Projecte: Transversalitat front normativització

Artistes: Aina Palmer

Aina Monferrer i Jordi Palau experimenten la música com un mitjà d'expressió on s'entremesclen dites antigues, sons futurs i lletres que ens parlen de feminisme, disruptió i absurdisme. És des d'aquí que van portar a terme un projecte de creació artística on es van posar en comú als xiquets i xiquetes de l'escola i a dones majors del poble. Partint de la simple pregunta 'quina música cantaves de menuda?' o 'qui-

na música t'agrada?', es pot veure un salt generacional que pareixia infranquejable. Amb això, els artistes van treballar d'unes peces musicals creades mà a mà amb els xiquets i xiquetes i mitjançant processos pedagògics allunyats de l'autoritat, jerarquització i instrucció que caracteritza l'educació formal.

Forcall

Projecte: Allò desconegut com a motor de recerca

Artistes: Miriam Isasi

En aquest projecte es va dur a terme un procés de recerca de les varietats d'arbusts i herbes vinculades a una tradició centenària del poble: la Santantonà. A partir d'un treball actiu amb la gent gran del poble, es va fer una col·lecció d'aquestes plantes, amb les quals Miriam va crear olis essencials. Amb aquests olis, es van posar en funcionament unes escultures que 'fumen' l'espai amb aquesta essència. A més a més, es va treballar amb el vincle que tenen els nens del poble amb la natura i els coneixements tradicionals. A partir de la memòria oral contada per la gent gran del poble, els xiquets havien d'endevinar i dibuixar les plantes a les quals s'estaven referint, tot establint un diàleg intergeneracional on el coneixement del territori estava al centre.

Després de la realització d'aquests projectes, es va dur a terme la mostra col·lectiva de tots aquests, a partir de la qual es va articular un programa d'activitats que es va desenvolupar de poble en poble. En paral·lel a les inauguracions d'aquests projectes, es van dur a terme visites als equipaments culturals locals, trobades i xerrades. Concretament, en aquesta edició van participar l'escriptora i filòsofa Marina Garcés i l'editora i escriptora Rosa Cerarols. Tots aquests actes es van dur a terme obertament a totes les persones interessades.

Una necessària mediació situada i cultura contemporània descentralitzada

En aquest sentit, la forma de treball que es duu a terme en *Avan* es situa en el corrent de les noves metodologies de mediació artística experimentals, les quals promouen una major permeabilitat i adaptació al context, com bé apunta Fran Quiroga:

La mediación es siempre situada y por eso antes de accionar procesos es necesario comprender qué ocurre en ese territorio, de ahí derivarán intereses, deseos y realidades materiales y subjetivas. El papel de la cultura no es solo ocio y entretenimiento, es también un lugar desde el que generar fricciones y cuestionar el presente, es un compromiso de corresponsabilidad con el ahora. (Burgos et al., 2020, p.188)

La manera de procedimentar en *Espais Avan* no es basa tant en la creació d'una estructura que asseure el correcte desenvolupament de la pràctica artística sinó en oferir unes pautes des d'on accionar, atorgant llibertat a la figura de l'artista i mediador per a que el projecte es renegocie i adapte segons el contacte amb la comunitat rural a la qual s'insereix. El procés artístic es converteix en receptacle de tot tipus de reaccions per part dels habitants de la població, les quals s'expliquen per la pròpia sensibilitat d'aquestes comunitats. És per això que cal tenir en compte des d'on s'enuncia com artista, com i què diu i la seua responsabilitat com a persona externa a la comunitat i amb cert capital cultural.

És interessant aquí fer menció de les idees de Lucía Camón:

Los habitantes han de ser protagonistas, han de convertirse en participantes activos de los proyectos; para ello, se debe descubrir la manera de construir juntos los contenidos y las herramientas culturales que se requieran en cada caso. (Burgos et al., 2020, p. 143)

Aquesta adaptabilitat i variabilitat és una manera de fer que dista de la tendència a la protocol·lització i burocràcia que caracteritza el procediment institucional quan es tracta depolítiques comunitàries públiques. Una forma d'accionar que no té sentit quan es treballa al medi rural, ja que no es tenen en compte factors com la baixa densitat de població o les dinàmiques socials que es donen de forma comunitària als pobles. És per això que *Espais Avan* posa èmfasi en la necessitat d'una valoració qualitativa i no quantitativa.

Amb relació a aquesta metodologia que proposa *Espais Avan*, pensada per tal de posar en qüestió les dinàmiques elititzadores de la cultura contemporània, val a dir que expandeix notablement l'oferta cultural dels i de les habitants d'aquests pobles. Tanmateix, aquests punts de trobada no sempre es donen: no hi ha mediació sense conflicte. No existeix un full de ruta vàlid que assegure l'èxit qualitatiu dels projectes culturals que es porten a terme en el medi rural. *Espais Avan* proposa un model que, a base d'unes pautes i una estructura particulars, intenta apropar col·lectius que d'altra manera no participarien de processos de creació contemporània.

L'arrel d'aquestes friccions i distàncies no és fútil, ja que durant dècades, tot allò que ha arribat de la ciutat, ha comportat una desestabilització radical de les delicades estructures socials que configuren els pobles menuts. La cultura popular ha entrat en valor recentment, ja que tradicionalment sempre havia estat menysvalorada.

Cal tenir en compte que la cultura ha estat feta per i per a l'urbà, amb un llenguatge al qual només aquells que habiten la ciutat tenen accés. Quan això es transporta als contextos rurals, se sent com a alié: manca de valor per a la comunitat en tant que no aconsegueix transcendir. Si bé els qüestionaments crítics que proposen gran nombre dels projectes culturals que es desenvolupen en l'actualitat podrien ser d'interès d'un gran nombre de persones, no aconsegueixen el seu objectiu en tant en què apareixen encriptats en un llenguatge que només fa que alimentar inseguretats del tot desavantajoses per als habitants del medi rural.

Idees per a una conclusió

La mediació s'ha d'entendre des de la seua esfera política i social, donat que és la formalització del retorn cap a la societat del que és un bé públic com és la cultura. Aquesta mediació no té sentit si no aconsegueix interpel·lar a la comunitat que té accés a l'equipament, projecte o activitat cultural en qüestió. Per a aconseguir aquest fi cal capgirar alguns dels pilars instaurats en els molts programes d'activació artística, els quals situen la mediació només en la fase d'exposició pública i des d'una perspectiva didàctica. Si bé la mediació artística sorgeix de la necessitat de trencar amb les tendències d'elitització cultural, així com de la voluntat de qüestionar les lògiques de distribució de capital cultural, cal reprendre aquesta crítica i tenir present el valor de la participació ciutadana en aquests processos.

És necessari que persones no formades en art contemporani, puguin vincular-se a la pràctica artística des de diferents disciplines i, per tant, que puguin accedir al valor que resideix en els conceptes que es proposen per part d'artistes i creadors. La percepció social de l'art contemporani tendeix a ser d'incomprensió i rebuig i, si bé pot ser interessant detectar aquestes friccions quan es desenvolupen aquests contactes amb una comunitat, calen ser problematitzades per a fer una revisió crítica dels nuls esforços que durant molts anys ha acumulat la institució cultural pel que respecta amb la vinculació amb els veïns i veïnes que poden interaccionar amb els equipaments.

Cal assenyalar que des de la ciutat es dediquen energies per a la creació d'espais, projectes i iniciatives de foment al pensament crític, la creació artística i els processos col·lectius. *Espais Avan* porta aquests elements a cinc poblacions amb risc de despoblació (excepte Altura), el qual implica una estructura on es conjuguen unes figures que treballen activament per fer de vincle amb la població, per tal de desenvolupar projectes artístics que treballen mà a mà amb els col·lectius dels municipis participants.

És per això que necessitem metodologies experimentals que donen cabuda a la variabilitat de les reaccions socials que es donen quan una comunitat rural entra en contacte en un procés de creació artística. La constant readaptació, la reformulació d'objectius i el coneixement situat semblen ser les úniques maneres d'aconseguir l'èxit d'aquestes pràctiques. Un èxit que parteix desconstruït de les perspectives capitalistes urbanocentristes, configurades des del valor quantitatiu i no qualitatiu en el resultat d'aquestes pràctiques.

La mediació està en la base de tots els estrats del procés creatiu i assegura una participació ciutadana des de l'horitzontalitat que resideix en la dissolució dels límits entre món urbà i rural. Vinculadament a aquest fenomen i, a mode de conclusió final, sorgeix reflexionar sobre la temàtica d'aquest número, on l'urbanisme agroecològic sembla més un oxímoron que una realitat. Tanmateix fa al·lusió a aquestes possibilitats intermèdies que permeten crear noves narratives, on s'entrellacen diferents models i finalitats d'ordenació del territori.

Una mena d'utopia que ens permet avançar cap a models de gestió cultural plurals, descentralitzats i de qualitat.

Amb això, la ciutat utòpica es converteix en aquella que pren consciència dels propis privilegis que la configuren en relació amb el seu entorn rural. És aquella que no té perifèria, per què no és centre de res. És també aquella que assumeix la responsabilitat en la perpetuació d'una desigualtat en la distribució dels béns i serveis i és des d'aquest lloc que persegueix una vertebració del territori en la que la menor densitat de població del medi rural no és justificació de la seua marginació.

És aquella que confia decisions del present al medi rural i no l'exclou de l'autodeterminació política. La ciutat utòpica no és sinònim de futur, per què el poble ja no és sinònim de passat. I amb això, retorna al poble la sobirania de les seues narratives i imaginàries, per tal que no s'escriuen des de l'idealisme romàntic. I és en aquesta construcció de les pròpies narratives, que el medi rural reclama una cultura plural, participativa, diversa i emancipadora.

Referencias:

Á Punt. (06-12-2021). Ruralitat valenciana: en el 66% del territori només viu un 7,3% de la població. Á Punt.

https://www.apuntmedia.es/noticies/societat/ruralitat-valenciana-66-territori-nomes-viu-un-7-3-poblacio_1_1472023.html

Burgos, B. et al. (2020). Pensar y hacer: Prácticas culturales en contexto. Secretaría General Técnica del Ministerio de Cultura y Deporte. <https://culturayciudadania.culturaydeporte.gob.es/dam/jcr:fc60db21-3e5f-458b-8e2c-a4deb753f3a4/pensar-hacer-compressed.pdf>

Conselleria d'Economia Sostenible, Sectors Productius, Comerç i Treball. (2018). Resolució del Conseller d'Economia Sostenible, Sectors Productius, Comerç i Treball, per la qual s'aproven els criteris avaluable i els mínims exigibles per a considerar un projecte d'interés per la Comunitat Valenciana <https://www.ivace.es/images/convocatorias/2018/municipisdespoblament.pdf>

Del Molino, S. (2016). La España Vacía. Turner.

Fundación Global Nature/Pangea. (2020). Aspectos demográficos y económicos del territorio Maestrazgo-Els Ports. (Informe no1). <https://www.maestrazgoports.org/wp-content/uploads/2021/01/Informe-Maestrazgo-Els-Ports.pdf>

Instituto Nacional de Estadística (s. f.). Glosario de términos geográficos para las pruebas de acceso a la universidad. Geoportal oficial del Instituto Geográfico Nacional de España. https://www.ign.es/resources/recursos-educativos/glosariogeografico/Glosario_terminos_geograficos_IGN_AGE.pdf

Jiménez-Corrales, A. (2021). Rutas teóricas para estudiar ciudades neoliberales: Un acercamiento desde su territorialización. *Revista Espiga*, 20(41), 48-67. <https://doi.org/10.22458/re.v20i41.3500>

Lefebvre, H., Nolla, M., & Sevilla-Buitrago, Á. (2022). La revolución urbana. Alianza Editorial.

López, A., & Ley, M. (2022, 30 noviembre). ¿Cuáles son las provincias con más estudios superiores?

¿Y por género?: consulte el censo del INE 2021. [elconfidencial.com](https://www.elconfidencial.com/espana/2022-11-30/provincias-estudios-superiores-censo-genero_353_2492/). https://www.elconfidencial.com/espana/2022-11-30/provincias-estudios-superiores-censo-genero_353_2492/

Patronato Provincial de Turismo de Castellón (s. f.). Turismo de Castellón <https://www.turismodecastellon.com/es/>

